

Зінаїда
Сікорська
Луганськ

Про особливості мовної суміші в деяких науково-гуманітарних текстах

Твердження про те, що сучасний стан української мови в Україні не відповідає її конституційному статусові державної й може бути кваліфікований як критичний, стало аксіомою. Протягом 350-річної політики зросійщення, що триває, на жаль, і досі, створено явну загрозу розмити норми української літературної мови як в усній, так і писемній формі. Небайдужі, національно свідомі діячі культури, науки постійно привертають увагу української влади на чинники загрози для національно-мовного відродження в Україні та фахівців з лінгвістики на потребу активніше працювати у сфері внутрішньої мовної політики.

Виходити з кризового стану усних форм побутування мови в східних і південних регіонах України Л. Масенко пропонує шляхом поширення української літературної мови через систему освіти, засобів масової інформації, культури [9, 103].

О. Пінчук та П. Червяк наголошують на необхідності радикальної зміни дидактичних принципів та змісту курсу української мови в навчальних закладах України [11, 39].

Щоб виконати це завдання, потрібно створити навчальні методики на основі теоретичних досліджень. В останні роки з'явилися лише перші спроби досліджень змішаної субмови в статтях Л. Біланюк, Т. Кознарського, В. Радчука, О. Рудої, В. Труба, М. Феллера, М. Флаєра, О. Шарварка та ін., які, за висловом Л. Масенко, мають попередній характер, оскільки суржик має бути описаний на підставі записів зразків відповідного типу мовлення у його регіональних різновидах, а така база поки що відсутня [9, 109].

Основна мета цієї статті — проаналізувати засоби наукової мови щодо відповідності лексичним, морфологічним, синтаксичним, стилістичним, орфографічним, пунктуаційним нормам, показати деформації, яких зазнає внутрішня структура української мови внаслідок перенесення особливостей російської мови в українську на різних її рівнях. Не менш важливе завдання — застерегти й від мовної недбалості, адже бережне ставлення до мови — не примха вчених-мовознавців, а цивілізована норма, дотримання якої є основою мовної культури викладача-філолога.

Слідом за укладачами “Словника-довідника з культури української мови” ми користуємося методом “антидиктанту”, який визнаний у світовій дидактиці й сконденсовано відтворений у фразеологізмі “на помилках вчаться” [7, 8]. Пояснення, подані після ненормативних слів, словосполучень, речень, фраз, допомагатимуть очищати наукове мовлення від засмічення й активізувати відповідники літературної мови.

Культура мови — це досконале володіння літературними нормами на всіх рівнях мовної системи в її усному й писемному різновидах, уміння користуватися мовними засобами, ясно, чітко й логічно переконливо висвітлювати свою думку [7, 13]. Особливо суворі вимоги щодо дотримання норм ставлять до мови науково-гуманітарних текстів, науково-навчальної літератури. Адже завдяки науковій мові як важливому складникові національної літературної мови, що виступає обов'язковим атрибутом держави та її ознакою, підтримуються національна гідність, духовність народу й передаються у світовий ін-

формаційний простір національні досягнення з різних галузей знань [10, 12].

Лінгвісти звертають увагу на низький рівень культури мови деяких новітніх гуманітарних посібників харківського виробництва. Скориставшись із безконтрольності, уседозволеності, кон'юнктурно експлуатуючи хвилю так названої "українізації", автори протягли у світ недолугі витвори [12, 683—687]. На жаль, споживацтво поширюється, кількість недолугої продукції місцевого виробництва зростає, ілюстрацією чого можуть бути три невеликі за обсягом статті викладачів іноземної мови, надруковані в збірнику наукових праць [3; 4; 5].

Аналізовані розвідки, як і багато інших, перенасичені мовними покручами, що розкитують мікросистеми української літературної мови, деформують її на всіх рівнях — лексичному, фразеологічному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному, фонетичному. Отож розглянемо різновиди помилок, допущених у цих статтях.

Одним із численних відступів від лексичних норм є вживання слова в невластивому йому значенні. Здебільшого внаслідок перекладу російського багатозначного слова з різним обсягом значень, особливо за наявності в українській мові спорідненого слова з вужчою сферою вживання, постають штучні, неприродні лексеми. Наприклад, **об'єм** слід уживати лише тоді, коли мається на увазі 'величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях', якщо ж ідеться про 'взагалі розмір, величину, кількість, значення, важливість, межі чогось', тоді доречне слово **обсяг**. Отже, не **об'єм та зміст знань** [3, 81], а **обсяг та зміст знань**.

Порушено лексичні норми й в інших випадках. Ось приклади: *задачами науково-дослідної роботи; ця задача ще повністю не вирішена* [3, 80]; *для вирішення загальноосвітніх та гуманістичних задач; вирішувати цілий ряд задач, серед яких і задачі лінгвокраєзнавчого характеру* [4, 144]; *рішення задач економічного розвитку країни* [5, 228]; *задачею сучасної освіти; задача вищої школи; основною задачею гума-*

нітаризації; найважливішою задачею гуманітаризації [5, 229]. **Задача** — це питання, переважно математичного характеру, яке розв'язують обчисленням за визначеною умовою. Наперед же визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справи й т. ін. та мету, до якої прагнуть; те, що хочуть здійснити, називають словом **завдання**. До речі, задачу не рішають, а розв'язують.

Семантичним огріхом є слово *область* у реченні *Шлях до успіху в багатьох областях — доступ до інформації й уміння працювати з нею, зрозуміло, не тільки рідною мовою* [4, 144], адже згідно з контекстом мова йде про галузі.

До помилок такого типу призводить, як правило, буквальный переклад слів, близькозвучних до російських, але різних за значенням і функціонуванням. Пор.: *образ належної освіти* [5, 229], треба: напрям розвитку належної освіти, бо *образ* — ікона; обличчя, постать; художній засіб; *все більше число студентів* [3, 81], треба: більша кількість студентів; *данною мовою* [4, 141], треба: цією (у знач. рос. прикм. *эта*) мовою; *граматичний устрій* [4, 142], треба: граматична будова, бо *устрій* — установлений суспільний порядок, система організації чого-небудь; *а на першому місці* [4, 143], треба: на першому місці, бо *місто* — великий населений пункт (рос. *город*); *пробілів у знаннях*, треба: прогалин (недоліків, недоробок, хиб), бо *пробіл* — незаповнене місце між словами, рядками й т. ін. у друкованому тексті; // незаповнене місце між візерунками на тканині; *зачі іспиту*, треба: складання іспиту; *у даній роботі* [4, 144], треба: у цій роботі.

Проникли на сторінки наукових статей і квазіукраїнські слова, це, як правило, невмотивовані запозичення з російської мови на зразок *так як, разом з тим, вуз, вузівський, втуз, в якості* та ін.: *Так як ми говоримо* [4, 142]; *разом з тим* [3, 80]; *наукова робота у вузах; для всіх вузів; профіль вузу; у творчому вузі; нашого вузу; у нашому вузі; процесу у вузі; з інших вузів; вузівського навчання* [3, 79—82]; *технічних вузів; у вузі; у втузі* [5, 229]; *в якості нау-*

кових товариств [3, 79]. Російському сполучникові так як відповідають українські тому що, через те що; (поскольку) оскільки. Разом з тим — це калька. Російську словосполучку ‘вместе с тем’ можна перекласти кількома українськими синонімами: **водночас, воднораз, разом**. Відповідниками російського складноскороченого вуз є **ВНЗ** (рос. учебное заведение — укр. навчальний заклад) або **виш**, що й стали твірними основами похідних прикметників ВНЗівський, вишівський; так само: *втуз* — **ВТНЗ**. Ненормативною є конструкція *виступають в якості однієї із форм навчально-виховного процесу* [3, 82]; треба: *виступають як одна з форм*. Загальновідомо, що буквальний переклад нікому честі не робить.

Автори статей допускають помилки у слововживанні, не розрізняючи пароніми. Наприклад, сплутано слова зумовлювати й обумовлювати, приводити й призводити: *Процес навчання іноземним мовам у вузі володіє великими внутрішніми резервами, прояв яких обумовлює велику варіативність навчальних текстів іноземною мовою* [5, 230]. Лексеми зумовлювати — обумовлювати розрізняються значенням. **Зумовлювати** — ‘бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось’ і ‘будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін.’, а **обумовлювати** — ‘ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось’. З огляду на те що в реченні *На практиці неузгодженість мети і засобів приводить до того, що у вищій технічній школі спеціальні технічні дисципліни всупереч навіть писаним законам перетворюються в головні* [5, 229] йдеться про негативний, небажаний наслідок, треба вжити дієслово призводити.

Помилково вжито пароніми-іменники *установка, становлення, стан, приймач* замість *настанова, установлення, становище, сприймач*: 1. *сформувати такі життєво важливі установки в структурі особистості* [3, 81]. **Установка** означає ‘пристрій, механізм, який допомагає виконувати певну роботу’ і

‘стан готовності до певної активності, спрямованої на задоволення тієї чи іншої потреби’. **Настанова** має значення ‘вказівка або порада діяти певним чином’; 2. *утверджується потреба в становленні більш тісних зв’язків в справі формування та укріплення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технологічного потенціалу Європи* [3, 79]. Лексеми становлення — установлення розрізняються семантикою. **Становлення** — це набуття характерних ознак і форм у процесі розвитку і формування когось або чогось, напр.: становлення художника, особистості, театру; а **встановлення** — здійснення чого-небудь; виявлення, введення в дію чогось, напр.: ділових зв’язків, причини, ціни; 3. *Сьогодні людина свідомість сприймає стиль наукового мислення не просто як сильну сторону індивідуального розуму, але часто як бажане надбання і навіть гостру необхідність для автономного стану особистості. Цьому, на наш погляд, може сприяти концепція наукової освіти в контексті навчально-наукового інноваційного середовища, враховуючи специфіку нашого вузу* [3, 81]. Через те що в абзаці йдеться про ‘місце, роль у суспільстві, професійному середовищі’, тут семантично точним і стилістично доречним є слово становище; 4. *від людини як об’єкта освіти (пасивного приймача інформації)* [5, 229]. Людина сприймає інформацію, а нелюдина приймає, вбирає що-небудь; прилад, наприклад, приймає звук, світло, випромінювання й т. ін.

Звукова подібність прикметникових паронімів дослідницький та дослідний спричинила невмотивовану взаємозаміну цих слів у словосполученнях *науково-дослідницька робота студентів і науково-дослідної роботи* [3, 79]. Власне паронімічні зв’язки між словами кваліфікують як явище, властиве лексичній системі української мови. Відповідні слова, які називають словниковими паронімами, мають різні принципи семантичної сполучуваності з іншими лексичними одиницями [14, 157]. Так, **дослідний** має значення ‘який стосується дос-

ліді, пов'язаний з ним' і вживається з визначеним колом інших слів: дослідний (-а, -е, -і) інститут, город, установа, господарство, рослини тощо; **дослідницький** — 'який стосується дослідника, належить йому', паронім виявляє свої особливості в синтаксико-семантичних позиціях: дослідницький (-а, -е, -і) характер, праця, мислення, матеріали тощо. Затим що в розвідці йдеться про роботу, яка стосується студентів, називати її слід науково-дослідницькою й не замінювати парним компонентом.

Іноді недоречно пояснено та використано терміни й номенклатурні назви: *Сьогодні людська свідомість сприймає стиль наукового мислення* [3, 81]. Чому людська свідомість? А хто ще, крім людини, володіє свідомістю? *Завдяки високим досягненням останніх років процеси, які відбуваються в Європі, набувають конкретного характеру, відповідають реаліям країн Європейського Союзу та потребам його громадян. Перспективи, що відкриваються у зв'язку з цим, забезпечують ще більші можливості для розвитку всіх європейських країн* [3, 79]. Європа, європейські країни та Європейський Союз — це різні поняття.

Статті мають такі хиби, як мовна надмірність і мовна недостатність: *Науково-дослідницька робота студентів у ВНЗ повинна стати органічним складовим елементом всього навчально-виховного процесу* [3, 79]. Плеонастичним є зворот *складовим елементом*, бо **елемент** — складова частина чого-небудь, складник. *Учити інтерпретувати свої власні вчинки* [5, 230]. Синоніми *свій* і *власний* дублюють значення один одного: *власний* — *свій*, *особистий*. Так само: *становлення людини науки, члена наукового колективу, товариства* [3, 80]. *Завдяки високим досягненням останніх років процеси, які відбуваються в Європі, набувають конкретного характеру...* [3, 79]. Досягненням — яким, у яких галузях? *Зрозуміло, що зміст та форми участі студентів у науковій роботі не можуть бути однаковими для всіх вузів* [3, 80]. Зміст чого? *Невже зміст участі?*

Довідники з культури української мови рекомендують не зловживати словосполученням *у першу чергу, в першу чергу* [3, 81]. Краще використовувати синоніми: **насамперед, передусім, найперше, перш за все** [7, 352].

Не враховано лексико-семантичну валентність слова виклик, що теж спричинило неправильне слововживання: *Визначена позиція являє собою прохідний виклик системі, яка існує, оскільки все більше число студентів роблять для себе не досить приємне відкриття про обмеженість особистих пізнавальних перспектив внаслідок архаїчності та непригожості внутрішнього інструментарію, що був сформований в період шкільного навчання* [3, 81]. Іменник **виклик** з оцінно-характеризувальним значенням 'категорична, різка пропозиція вступити в боротьбу, поєдинок або дія, спрямована на те, щоб утягнути в поєдинок, виклик на двобій' не можна поєднувати з прикметником прохідний з переносним значенням 'який не має суттєвого значення'.

Немало недоречностей і щодо морфологічних форм, зокрема іменників: *формувати у них прагнення до самостійного пошуку, удосконаленню отриманих знань* [3, 79], *подолання технократизма* [5, 229], потрібно: удосконалення (родовий відмінок іменника середнього роду 2-ї відміни м'якої групи), технократизму (родовий відмінок іменника чоловічого роду 2-ї відміни — назва течії на -изм). Крім префіксального морфологізованого ступеня порівняння, найвищу міру ознаки може передавати складена форма — сполучення прислівника найбільш (або найменш) і прикметника. Обидві форми паралельно вживаються в науковому стилі. Та все ж українська мова віддає перевагу простим формам на відміну від російської. На жаль, автори не позбавилися впливу останньої й використовують переважно аналітичні форми: *більш тісних, найбільш ефективними* [3, 79—80], *більш мобільними, більш інтерактивним, більш послідовної і більш широкої, більш повного, більш широкі* [4, 143].

Надмір абстрактних іменників ускладнює текст і має відчутний чужомовний акцент: *Розкриття змісту поняття лінгвокраєзнавча компетенція виявлення особливостей організації вивчення іноземної мови в тісному зв'язку з національною культурою народу досліджуваної мови* [4, 142]; *предметом дослідження є також пошук викладацьких прийомів презентації, закріплення та активізації національно-специфічних мовних одиниць та культурологічного прочитання текстів на практичних заняттях* [4, 142]; *При вивченні іноземної мови обов'язко повинно бути передбачене: оволодіння знаннями...; залучення до діалогу...; усвідомлення студентами суті...; розуміння особливостей свого мислення; порівняння явищ...; уміння вчитися. Досягнення цих цілей навчання іноземної мови можливе за умов взаємопов'язаного вивчення мови і культури народу* [4, 143]. Відповідно до української мовної традиції перевагу треба віддавати дієсловам.

Активні дієприкметники теперішнього часу сучасній українській літературній мові не властиві. Слів на зразок *зростаючі, оточуючий* просто немає. А такі штучні утворення наявні в аналізованих статтях: *зростаючі потоки* [3, 79], *оточуючий світ* [3, 81], *існуюче замовлення* [4, 141], *вивчаючих іноземну мову* [4, 144]. Під час перекладу з російської мови активні дієприкметники теперішнього часу відтворюють підрядними означальними реченнями або замінюють відповідними прикметниками чи іменниками.

Звертає на себе увагу вживання невідповідних часток, прийменників: *Підготовка дослідника-початківця — це якби етап більш чи менш тривалого процесу становлення людини науки* [3, 80], *розвиток людини залишається як би осторонь* [5, 229], *йде по шляху самоактуалізації* [5, 229]. Як частку *якби* використовують на початку окличних речень для вираження сильного бажання здійснити те, про що в них говориться. З родовим відмінком іменника треба вжи-

ти прийменник *шляхом*, щоб передати значення 'за допомогою чого-небудь'.

Ненормативним є вживання дієслова *являтися* в ролі зв'язки в іменному складеному присудку, через те що його як зв'язку в українській мові не використовують: *Методологічна культура мислення...сьогодні являється складовою загальної інтелектуальної культури спеціаліста* [3, 81]. У науковому стилі, зокрема у формулюваннях та визначеннях, уживають дієслово *бути* у формі теперішнього часу. Хоча присудки з прив'язковим членом у називному й орудному відмінку є синонімічними в конструкціях цього типу, орудний предикативний витісняє називний предикативний у наукових текстах. Слушність цього спостереження давно обґрунтували в мовознавчій літературі [8, 114—115]. Отож замість *Освіта є розвиток особистості, а навчання є засіб досягнення цієї мети* [5, 229] варто подавати: *Освіта є розвитком особистості, а навчання є засобом досягання цієї мети*. Присудок треба узгоджувати з підметом — аббревіатурою іншомовного походження ЮНЕСКО (Організація при ООН з питань освіти, науки й культури) за змістом: *ЮНЕСКО оголосила, а не ЮНЕСКО оголосив* [4, 144].

Рясніють аналізовані статті дивовижами щодо граматичного керування й загалом поєднання слів, у тому числі й фразеологізованого: *навчання іноземній мові; навчання спілкуванню; в навчання іноземній мові* [4, 142], *навчання іноземним мовам; суб'єкта освіти, здатному до самоосвіти; відповідають моральної особистості* [5, 229]. У підрядному словосполученні, де головним словом виступає дієслово *навчати* або його похідник, тип зв'язку — керування: *кого — що і чого (не чому!)*.

Національну специфіку мови окреслює її прийменникове керування. Значна кількість помилок постала внаслідок перекладу російських прийменникових конструкцій, а не добору українських відповідників: *по двох взаємопов'язаних напрямках* [3, 80] — у двох взаємопов'язаних напрямках; *при наявності комплексу* [3, 80] — за наяв-

ності комплексу; при вивченні іноземної мови — під час вивчення іноземної мови; згідно концепцій [4, 141] — згідно з концепціями; йде по шляху самоактуалізації [5, 229] — йде шляхом самоактуалізації; при вивченні іноземних мов [3, 229] — під час вивчення іноземних мов; знання по історії [5, 229] — знання з історії; заняттях по іноземній мові [5, 230] — заняттях з іноземної мови.

З погляду норм сучасної літературної мови неправильними є словосполучення в свою чергу [3, 79], в певній мірі [3, 80], правильними — своєю чергою, певною мірою.

Українська літературна мова має чітко окреслені норми сполучуваності слів, порушення цих законів часто призводить до помилок: *однією з основних завдань навчання іноземних мов* [4, 144], *дати можливість розвитку, саморозвитку, усвідомлення себе як особистості всім тим, якого навчають, що йде по шляху самоактуалізації* [5, 229].

Невадим є речення *Науково-дослідницька робота студентів у ВНЗ повинна стати органічним складовим елементом всього навчально-виховного процесу, його треба організувати таким чином, щоб студенти отримували не тільки певну суму знань відповідно до програми, але й формувати у них прагнення до самостійного пошуку* [3, 79], у якому через неправильне введення парного сполучника (треба: *як... так і*) порушено порядок слів (однорідних членів речення): *не тільки певну суму знань..., але і формувати...*

Будуючи речення з однорідними членами, автори не дбали, щоб ці члени були однорідними за змістом, виконували одну синтаксичну функцію й однаково сполучалися зі словом, якого стосуються: *Організація науково-дослідницької роботи студентів передбачає не тільки вдосконалення спеціальних знань, навичок та вмінь студентів. Але і ознайомлення їх з досвідом наукової роботи вчених з інших вузів* [3, 82]. Невже їх (знання, навички, уміння) можна ознайомлювати з досвідом наукової роботи учених?

Не звернуто уваги ще й на значення співвіднесеність однорідних членів речення. Як однорідні члени речення використано слова, що виражають перекрещувані поняття: *оцінці моральної сутності вчинків і дій людей* [5, 230]. Учинок — окрема дія кого-небудь, те, що здійснене, учинене кимсь.

До помилки синтаксичного плану призвело й порушення граматичних форм однорідних членів речення: *Вимоги інтеграції освіти, науки та ринку праці означають тісний зв'язок навчального процесу у вузі та науково-дослідницьку роботу студентів* [3, 82]; *Система вправ... повинна викликати емоційний відгук, прагнення до аналізу, оцінці моральної сутності вчинків* [5, 230].

Окремі речення становлять непродуману, випадкову збірку слів і форм, яка не дає змоги точно визначити смисл окремого слова чи виразу: *Шляхом організаційних структур якої розвивається особлива направленість освітньої діяльності, що дозволяє перетворити теоретичні знання та навчальні навички в практично значиму для особистості професійну та соціальну активність, зв'язати навчальний процес з такими галузями людської практики, як дослідження та розробки, маркетинг, управління, виробництво* [3, 82]. Незрозуміло, яку функцію виконує словоформа якої.

Правки потребує й таке речення: *Тематика текстів повинна... розвивати творчість тих, яких навчають* [5, 230]. У займенниково-означальному реченні, де замість означуваного іменника головної предикативної частини використовується субстантивований займенник **той (тих)**, формальним виразником граматичного зв'язку між головною і підрядною частинами служить слово **хто (кого)**, яке вживається в корелятивній єдності з названим субстантивованим займенником і без можливих синонімічних варіантів, без можливої заміни слова **хто** іншими сполучниками чи сполучними словами [15, 324].

Автори не знайомі з науковими дослідженнями, найновішими підручниками та посібниками, які засвідчують

мовні зміни, що стали помітними з початку 90-х рр. ХХ ст. в українському науковому стилі, з правилами, що ґрунтуються на традиціях української літературної мови, конкретизують найхарактерніші відмінності українського стилю від російського і відповідають сучасним тенденціям української мови. Правила українського ділового та наукового стилю викладені в ДСТУ 1.5:2003 і ДСТУ 3966—2000. М. Гінзбург, підкреслюючи винятково важливе значення основоположних національних стандартів для формування в Україні єдиного нормативного поля, для зручності основні вимоги ДСТУ 1.5:2003 та ДСТУ 3966—2000 чітко згрупував у десять правил [2, 30—43]. Вони обов'язкові для всіх, хто пише українською мовою ділові та наукові тексти. На жаль, навіть викладачі-філологи не знають їх і продовжують засмічувати науковий стиль. Зокрема в аналізованих статтях порушено такі правила:

1. Перейти на природний для української мови дієслівний спосіб позначення процесів замість іменникового, традиційного для російського наукового стилю: *домагає у визначенні* [3, 80] — *домагає визначити*.

2. Уникати мовних конструкцій дієслово + віддієслівний іменник, що не становлять усталених дієслівно-іменникових сполук, замість них уживати природніший для української мови й економічніший засіб позначення присудка — дієслово: *сприяє ознайомленню* [3, 80] — *ознайомлює, викликає зацікавленість* [3, 80] — *зацікавлює, починати підготовку* [3, 80] — *підготовлювати, відкриває можливості* [3, 80] — *уможливлює, відбувається формування* [3, 80] — *формується, роблять відкриття* [3, 80] — *відкривають, здійснюється ознайомлення* [4, 142] — *ознайомлюють, роблять подолання* [4, 143] — *долають, викликати відгук* [5, 230] — *відгукуватися*.

3. Надавати перевагу активним конструкціям над пасивними. Конструкції з дієсловом на *-ся* широко вживають у книжному стилі російської мови, в українській мові вони штучні: *наукова ро-*

бота, яка здійснюється [3, 79] — *наукова робота, яку здійснюють; лекції, які читаються* [3, 80] — *лекції, які читають; іноземна мова розглядається* [4, 141] — *іноземну мову треба розглядати (розглядають); фонетичний або граматичний устрій обстежується з метою виявлення* — *фонетичну або граматичну будову мови треба обстежувати (обстежують), щоб виявити; система вищої освіти серйозно реформується* [5, 228] — *систему вищої освіти серйозно треба реформувати (реформують); технічні дисципліни всупереч навіть писаним законам перетворюються* [5, 229] — *технічні дисципліни всупереч навіть писаним законам перетворюють; метою навчання в педагогіці проголошується* [5, 229] — *метою навчання в педагогіці проголошують*.

4. Правильно вживати віддієслівні іменники, зважаючи на відмінності української мови від російської, коли від двох російських дієслів, що утворюють видову пару, можна утворити лише один віддієслівний іменник для позначення процесу, тоді як від їхніх українських відповідників — два віддієслівні іменники. Розмежовувати засобами української мови дію, подію та наслідок події, уживаючи для них різні віддієслівні іменники: дію (незавершений процес) слід позначати віддієслівними іменниками із суфіксами *-ння (-ття)*, утвореними від дієслів недоконаного виду, подію (завершений процес) — віддієслівними іменниками від дієслів доконаного виду, а об'єкт (наслідок події) — відповідними спільнокореновими іменниками з іншими суфіксами або без них: *“Європа знань” тепер вже широко визнана як невід’ємний фактор соціального та гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об’єднання та збагачення (треба: об’єднування та збагачування) європейського суспільства* [3, 79]; *Зупинимось на можливих резервах залучення (треба: залучання) студентів до наукової діяльності* [3, 79]. У двоіменникових термінологічних сполуках, що позначають назви виконавців дії, засобів і способів **виконання дії**, а також інших

характеристик дії, другим потрібно завжди вживати іменник, утворений від дієслова недоконаного виду: *Проблема поєднання* (треба: поєднування) *теоретичного навчання з практичними навичками* [3, 79]; *отже, необхідно покращення* (покращування) *роботи* (покращувати роботу) *у цьому напрямку* [3, 80]; *Навчання є засіб досягнення* (треба: досягання) *цієї мети* [5, 229]; *іноземна мова розглядається... як засіб оволодіння* (треба: оволодівання) *іношомовною культурою і як засіб засвоєння* (треба: засвоєння) *світових духовних цінностей* [2, 141].

5. Уживати віддієслівні іменники із суфіксом -к(а) лише на позначення наслідків події (об'єктів, суб'єктів) і не вживати на позначення дії чи події: *Підготовка* (треба: підготовляння) *дослідника-початківця — це якби етап більши чи менш тривалого процесу* [3, 80].

6. Підпорядковувати законам української мови іношомовні слова, зокрема не руйнувати її видову структуру: іменниками для позначення дії, що закінчується на -ція, -інг, -мент тощо, які унеможливають розмежування понять дії (незавершеного процесу) та події (завершеного процесу), позначати наслідки події (об'єкти, суб'єкти тощо): *Гуманітаризація* (треба: гуманітаризування) *інженерної освіти — є гуманізм у дії* [5, 229]; *Пріоритетна цінність у століття інформатизації* (треба: інформатизування) — *інформація* (треба: інформування) [4, 144].

Згідно з вимогами ДСТУ 1.5:2003, п.5.1.5 і ДСТУ 3966—2000, п. Г.9.11 іношомовні слова можна вживати, коли немає власного слова, за наявності рівнозначного українського перевагу треба надавати українському слову, наприклад: *фактор* [3, 79; 4, 143] — чинник, *детерміновані* [3, 82] — обумовлені, *інтерпретувати* [5, 230] — пояснювати, тлумачити, *адекватно* [5, 230] — відповідно, тотожно, *реконструкція* [5, 228] — перебудова, *дискримінація* [5, 229] — обмеження.

7. Не калькувати російські прикметники (дієприкметники), що набули функцій іменника, за наявності в українській

мові похідних іменників з повною, завершеною морфологічною іменниковістю стосовно граматичного роду: *Методологічна культура мислення... сьогодні яляється складовою* (треба: складником) *загальної інтелектуальної культури спеціаліста* [3, 81].

Сьогодні основною проблемою функціонального впорядкування підрядних сполучників є проблема вилучення з ужитку тих із них, що були скальковані з російських і поширилися в науковому вжитку всупереч тому, що український синтаксис мав до них свої питомі відповідники [6, 9]. Автори ж розглянутих розвідок не позбавилися чужомовного впливу, використовуючи такі сполучники, як *не тільки ... але й* [3, 79, 82], [4, 141, 144], *не стільки ... але* [5, 229], *оскільки* [3, 80], [5, 228, 229] та ін. Досліджуючи сучасні наукові тексти, К. Городенська підкреслює, що автори намагаються якомога ширше залучити ті сполучники, які властиві саме українській мові: **не лише ... але й** замість *не тільки ... але й*, **не так ... як** замість *не стільки ... скільки*, **а (але, проте, однак)** *оскільки* замість *оскільки*.

Незрозуміло, яку функцію виконує протиставний сполучник *однак*, чому він відокремлений комою: *Включення студента в творчу, науково-дослідну роботу повинно проходити на ранніх етапах вузівського навчання, і, отже, на цих же етапах необхідно починати підготовку до неї. Однак, всупереч усвідомленій зараз необхідності покращення підготовки до НДРС ця задача ще повністю не вирішена* [3, 80]. Тут *однак* не прислівник, що може вживатися в значенні 'все ж, все ж таки, все-таки'. Слід також ураховувати, що в сучасних наукових текстах надається перевага органічнішому для української мови сполучникові **проте** й обмежено вживається протиставний сполучник **однак**.

Деякі речення не можна назвати граматично оформленими мовними одиницями: *Та освітніх стандартах, які регламентують об'єм та зміст знань, і намагаємося не помічати, що більшість студентів, як були так і зали-*

шаються ходячими книжковими шафами, які наповнені мертвим вантажем знань; Тільки з використанням подібних підходів до організації сучасного навчального процесу, забезпечення адекватного та природного входження в сферу формування у особистості студентів психічних корелятив науково детермінованої дійсності [3, 81].

Найвні орфографічні помилки: зростаючи (які? закінчення і) потоки [3, 79], матеріально (дефіс у складному прикметнику) технічну [3, 81], данною (суфікс -н- у прикметнику дієприкметникового походження) мовою [4, 141], лінгвокраїнознавча (ї після літери на позначення голосного) компетенція [4, 141], аутентичними (дифтонг аи в чужомовному слові) текстами [4, 144], майже незамаскована (частка не з дієприкметником) дискримінація [5, 229]. Не впорядковано правопис складних прикметників, у яких першим компонентом виступає прислівник, та сполук прикметника чи дієприкметника з прислівником: науково детермінованої, науково-орієнтоване [3, 81].

Дуже багато фонографічних порушень, як-от милозвучних чергувань у — в: більше в світі; зв'язків в справі; тепер вже; необхідні у новому тисячолітті; це в свою чергу; елементом всього; формувати у них; здійснюється у позааудиторний час; роботи у рамках; Вважаємо необхідним введення; Все це сприяє; Вбачаємо; Включення; Вважаємо; як вважають вчені; середовища, враховуючи специфіку; перспектив внаслідок; сформований в період; В наш час все частіше; В вищих навчальних закладах; формування у особистості; Таким чином, вважаємо; конструкції у цьому середовищі; завжди у контексті; В процесі; Започаткована у нашому вузі; процесів в контексті [3, 79—82]; функції включення лінгвокраїнознавства у навчальний процес; В проєкті; самосвідомість, впевненість; за умов взаємопов'язаного; участь в численних; їхній взаємозв'язок [4, 141—142]; прогресу у певний вигляд; потреб в гуманітаризації; методів: включення [5, 229], чергувань і — й: потенціалу і капіта-

лу; розірвані і існують; тому і підготовка; практику і через її; Але і ознайомлення [3, 79—82]; культури і мови [4, 142], мобільними і подорожують [4, 143], педагогіці і педагогічній психології; цивілізація і культура; задачами і цілями; людини і системи; мети і засобів; наукове і гуманітарне знання; емоційну і діючу; історії і культурі; ситуації і т.п.; WTO і дозволить; емоційного і діючого [5, 229—300], чергувань з — із — зі (зо): одному із основних [3, 80], та із лексичних та фразеологічних мінімумів [4, 142], дій з соціальною відповідальністю [4, 143], не тільки з задачами [5, 229].

В око впадає й технічна (сподіваємося!) невправність: студентам; зметою; закріплення; іне; іноземною мови; щоне; еприсутність; достану; можемовизначити; цеаспект; тав; Європи; європейського; досамоорганізації; своїхсилах; обов'язко повинно; ціє імови; вжезгадувалося; ін формації; знею; поводженняностів [4, 141—144], суспільних запиті; якщо врахувати..., те неминуча зміна [5, 229]. Подібна невправність часом спотворює думку: Адже без прищеплювання студентом (треба: студентам) норм адекватної мовної поведінки у відриві від знань неможливо підготувати їх до іншого мовного спілкування [4, 142], для включення матеріалів мережі в зміст уроку [4, 144] (треба: зміст уроку).

У розглянутих статтях дуже багато пунктуаційних помилок: На жаль (?), вставні слова) ці напрямки досить часто розірвані; наукова робота, яка здійснюється у позааудиторний час, головним чином, (?), фразеологічний зворот) в якості наукових товариств; введення спеціальних лекцій, які читаються першокурсникам (?), підрядне речення) про роль та місце науково-дослідної роботи; Даний процес, в якійсь мірі, (?), фразеологічний зворот; краще: якоюсь мірою) проходить стихійно. Така стихійність, в певній мірі, (?), фразеологічний зворот; краще: певною мірою) необхідна; На наш погляд (?), вставне словосполучення) особливу роль відіграє; впливають самоосвіта,

читання науково-популярної та наукової періодики, (? , далі в значенні й таке інше) тощо; про якість шкільних знань, знань (? , дієприкметниковий зворот) одержаних у вищих навчальних закладах; Подібне науково-орієнтоване навчання, (? , підмет і присудок) забезпечується; навчально-дослідницька та науково-дослідницька робота студентів, (?) виступають [3, 79—82]; Розкриття змісту поняття лінгвокраїнознавча компетенція (? , однорідні члени речення) виявлення особливостей [4, 142]; Цілком доцільно буде зазначити (? , підрядне речення) що (? , зворот, що починається словом крім) крім вище згаданих функцій (?) включення лінгвокраїнознавства у навчальний процес також спрямоване на реалізацію кінцевих цілей навчання; "...знань, навчків і умінь. (?)"; зазначити (? , підрядне речення) що одночасно; Безумовно (? , вставне слово) одним з найпопулярніших сучасних винаходів, що сприяють збагаченню людського життя (? , підрядне речення) є Інтернет; тобто "(а де ж закриті лапки?) цілісної системи уявлень про основні національні традиції, звичаї та реалії країни, мова якої вивчається [4, 142—144]; У кінцевому рахунку, (? , фразеологізоване словосполучення) це повинно привести до подолання кризи людини; Гуманітаризація інженерної освіти — (? , підмет і присудок) є гуманізм; зміна його особистості, зокрема, (? , зворот, що починається словом зокрема) у результаті самостійного навчання [5, 229].

На жаль, речень, у яких допущено помилки різних типів, багато: Навчально-дослідницька робота студентів у ВНЗ повинна стати органічним складовим елементом всього навчально-виховного процесу, його треба організувати таким чином, щоб студенти отримували не тільки певну суму знань відповідно до програми, але і формувати у них прагнення до самостійного пошуку, удосконаленню отриманих знань, налаштовувати їх на оволодіння науково-дослідними методами, нестандартними прийомами вирішення наукових проблем, навчати їх аналізувати та узагальнювати зро-

стаючи потоки соціальної, політичної та гуманітарної інформації [3, 79] > 10 помилок, серед них: лексична (складовим елементом), орфографічні (елементом всього, формувати у них, зростаючи), морфологічні (не тільки... але і; удосконаленню), словотвірні (оволодіння, інформації), синтаксична (не тільки певну суму знань, але і формувати), стилістична (аналізувати та узагальнювати... соціальної, політичної та гуманітарної). Лінгвокраїнознавство — цеаспект викладання іноземної мови, у якому з метою забезпечення комунікативності навчання та для вирішення загальноосвітніх та гуманістичних задач реалізується акумулятивна функція мови і здійснюється аккультурація адресата, причому методика викладання має філологічну природу — ознайомлення здійснюється за допомогою іноземної мови тав процесі її вивчення [4, 142] > 10 помилок, серед них: технічні (цеаспект, тав), синтаксичні (з метою забезпечення комунікативності навчання та для вирішення, реалізується функція, здійснюється аккультурація, ознайомлення здійснюється), лексична (вирішення задач), словотвірні (аккультурація, ознайомлення, вивчення). Процес навчання іноземним мовам у вузі володіє великими внутрішніми резервами, прояв яких обумовлює велику варіативність навчальних текстів іноземною мовою і проектування відповідним цілям гуманізації ВТО різноманітних передтекстових і післятекстових вправ до них [5, 230] > 6 помилок, серед них: лексичні (вузі, обумовлює, процес навчання володіє), словотвірні (гуманітаризація), синтаксичні (навчання мовам, проектування відповідним цілям гуманітаризації).

Розглянений матеріал свідчить про небувале порушення літературних норм, про низький рівень культури мови розвідок через незнання основних семантичних, морфологічних, словотвірних, синтаксичних, фонетичних, стилістичних закономірностей української мови, про невміння користуватися авторитетними довідковими джерелами, навіть чинним "Українським правописом".

На жаль, це не властивість одного автора чи кількох авторів, а системне явище, яке набуває масштабів епідемії, що дає ученим серйозні підстави говорити про кризу чи принаймні про передкризовий стан сучасного наукового стилю [13, 174]. Незаперечна істина: перегородити дорогу занесеному інтернаціональними вітрами чортополохові, який забур'янює чисте наукове поле, — професійний обов'язок мовознавців.

Сьогодні одним з найневідкладніших завдань має стати операційне видалення цього стороннього предмета, що загрожуює українській мові внутрішньою руйнацією всієї її системи.

Сучасний фахівець повинен володіти хоча б однією іноземною мовою. А оскільки сучасна мовна освіта орієнтована на міжкультурний аспект, то особливого значення треба надавати міждисциплінарним зв'язкам іноземної мови з предметами гуманітарного циклу, насамперед з рідною мовою [1, 73].

Нам усім слід учитися у видатних українських мовознавців, незбагненно вимогливих до свого Слова.

Пам'ятаймо: видатні українські учені — взірці синівського вболівання за долю української мови, взірці істинного, а не кон'юнктурного служіння науці. Наприклад, кожна наукова праця професора Огієнка може слугувати прикладом не лише добросовісного, а й залюбленого ставлення до копіткої, частогусто чорнової, одноманітної, виснажливої наукової роботи. Він постійно дбав про культуру видання своїх книг, їхню смислову й граматичну довершеність, сам вичитував по кілька разів коректуру одного видання. Коли ж з якихось причин не встигав перевірити коректуру (а це траплялося вкрай рідко), уважав за потрібне, на виправдання можливих помилок, сказати про це читачам [16, 41—42]. Ці взірці особливо важливі в контексті сучасних мовних проблем.

Особливо занепокоює мова наукових і навчальних видань для студентів закладів вищої освіти, а також для магістрантів, аспірантів, викладачів і всіх, хто цікавиться, як функціонує сучасна наукова мова. Не набудеш фахових

знань без якісної літератури. Якщо мовні недоліки можна пробачити студентам (з одного боку — ще не навчили, а з іншого — недовчили), то викладачам мови, тим паче кандидатам чи докторам наук, — ні. Це й через їхнє мовне безкультур'я деградує вища школа.

Кожен учений-філолог, викладач ВНЗ мусить виступати оберігачем літературної мови. Беззаперечно є нагальна потреба повернути тверде правило: те, що недолуге, не має права появлятися друком.

Примітки

1. **Ванівська О.** Особливості реалізації мовних стратегій у сучасній вищій школі // Вища освіта України. — 2006. — №4. — С.67—73.
2. **Гінзбург М.** Система правил українського ділового та наукового стилю // Українська мова. — 2006. — № 2. — С.30—43.
3. **Гладушина Р.М.** Навчально-наукове інноваційне середовище творчого вищого навчального закладу // Мистецька освіта в Україні: Традиції, сучасність, перспективи: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 21—23 березня, 2007 р. — Луганськ, 2007. — С.79—82.
4. **Калініна К.В.** Роль лінгвокраїнознавства при вивченні іноземної мови у ВНЗ // Мистецька освіта в Україні: Традиції, сучасність, перспективи: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 21—23 березня, 2007 р. — Луганськ, 2007. — С.141—144.
5. **Кудашкіна О.З.** Гуманістичні реконструкції освіти // Мистецька освіта в Україні: Традиції, сучасність, перспективи: Матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф., 21—23 березня, 2007 р. — Луганськ, 2007. — С.228—230.
6. **Горденська К.** Функціональні зони сполучників в українській науковій мові // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. — Вип. VI. — К., 2005. — С.7—13.
7. **Гринчишин Д.** та ін. Словник-довідник з культури української мови. — К.: Знання, 2006. — 368 с.
8. **Коваль А.П.** Науковий стиль сучасної української літературної мови: Структура наукового тексту. — К.: Вид-во Київського ун-ту, 1970. — 306 с.
9. **Масенко Л.** Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. — К.: ВД “КМ Академія”, 2004. — 164 с.
10. **Онуфрієнко Г.С.** Науковий стиль української мови. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 311 с.
11. **Пінчук О., Червяк П.** Нариси з етно- та соціолінгвістики. — К.: ВЦ “Просвіта”, 2005. — 152 с.
12. **Сагаровський А.** Культура мови деяких новітніх гуманітарних посібників // Вісн. Харківського нац. ун-ту: Сер. філологія. — №491. — Харків, 2000. — С.683—688.
13. **Селігей П.О.** Науковий стиль української мови: Ресурси оновлення // Мовознавство. — 2006. — №2—3. — С.174—186.
14. **Сучасна українська літературна мова /** За ред. А.П. Грищенка. — К.: Вища школа, 2002. — 440 с.
15. **Сучасна українська мова /** За ред. О.Д. Пономарева. — К.: Либідь, 1997. — 400 с.
16. **Тимошик М.** Життєвий подвиг Івана Огієнка як взірця для наслідування // Дивослово. — 2007. — №1. — С.40—44.